

ธรรมะสำหรับฆราวาส

— ๔ —

๒๓ เมษายน ๒๕๑๓

สำหรับพวกเรา ล่วงมาถึงเวลา ๒๐.๓๐ น. แล้ว เป็นเวลาที่จะได้บรรยายต่อจากที่บรรยายไว้ก่อน. ในทุกครั้ง ที่แล้วมา เราพูดในลักษณะอารัมภกถา คือเค้าโครงกว้างๆ ที่มันเชื่อมโยงกัน เกี่ยวกับปัญหาของเราโดยรอบ. มาถึงวันนี้ก็จะให้พู่กันถึงเรื่อง ศัสดธรรมะโดยทรงกันเสียที. ที่จริง อารัมภกถาก็เป็นเรื่องธรรมะ แต่ว่าเป็นเรื่องที่พูดกันอย่าง ค่าวๆ และเท่าที่มันสัมพันธ์กัน ระหว่างธรรมะนั้น – ธรรมะนั้น เพื่อช่วยให้เข้าใจเค้าโครงของสิ่งที่เรียกว่า “ธรรมะ” กันเสียที หนึ่งก่อน. ในเมื่อเราอยากจะทราบส่วนไหนโดยเฉพาะ ก็ ค่อยพูดถึงส่วนนั้น. เช่นเราอยากจะทราบเรื่องฆราวาสธรรม ธรรมะสำหรับฆราวาส ก็จะทำให้พูดถึงเรื่องธรรมะสำหรับฆราวาส โดยเฉพาะ ให้ชัดเจนลงไป อย่างนี้เป็นกัน.

๖๕

ต่อไปนี้มีข้อที่จะต้องทำความเข้าใจ เกี่ยวกับคำว่า “ธรรม” หรือ “ธรรมะ” นี้ต่อไปอีกว่า สิ่งที่เราเรียกว่า ธรรมะ นั้นมี ๒ ประเภท : ประเภทหนึ่ง เป็นหลัก ที่เราจะต้องปฏิบัติโดยตรง; เป็นวัตถุประสงค์ เป็นความมุ่งหมาย อย่างนั้นๆ โดยเฉพาะ. ประเภทที่สอง เป็นธรรมะในลักษณะที่เป็นเหมือน เครื่องมือ ที่ช่วยให้เราปฏิบัติ ตามที่เราต้องการนั้นได้สำเร็จ. ธรรมะทำหน้าที่ ต่างกันอยู่อย่างนี้, ทั้งนี้ก็เพราะว่า ที่เรารู้ว่า จะต้องปฏิบัติอย่างไรแล้ว ก็จริง; แต่ว่า เราบังคับตัวเองไม่ได้. ตามปกติทั่วๆ ไปนั้น คนเรามันบังคับตัวเองไม่ได้; เพราะฉะนั้นเราจึงต้องมีธรรมะ ที่จะช่วยให้บังคับตัวเองให้ได้, เพื่อปฏิบัติตามที่เร ต้องการให้ได้ อีกทีหนึ่ง. กล่าวโดยตรงก็คือว่า เรามันบังคับจิตของเราไม่ได้; คือมันมีหลักเช่นว่า จะเลิกสูบบุหรี่ เลิกกินเหล้า; นี่เป็นหลักที่จะต้องปฏิบัติ. แต่ที่มันเรามันบังคับตัวเองไม่ได้ ทั้งที่อยู่บังคับบังคับไม่ได้; ฉะนั้นจะต้องมีธรรมะอะไร อีกประเภทหนึ่ง ที่ช่วยให้บังคับตัวเองได้.

นี่โดยส่วนใหญ่ก็แบ่งธรรมะออกเป็น ๒ ประเภทอย่างนี้ แต่ว่าก็มีส่วน ประกอบอย่างที่เป็นส่วนย่อยๆ ลงไปอีก. ตามที่มันจำเป็น, เพราะฉะนั้นเรื่องที่ เราจะต้องรู้ก็คือ ธรรมะที่เราจะต้องปฏิบัติมันอย่างไร? ธรรมะที่เป็นเครื่องมือที่ จะช่วยให้เราปฏิบัติได้ตามนั้นอย่างไร? ถ้าในเรื่องชั้นสูงก็มีธรรมะ ที่ช่วยให้จิตสงบ เสียก่อน เช่นเป็น สมาธิ เป็นต้น แล้วจึงเอาไปใช้ปฏิบัติ เพื่อให้รู้ส่วนที่จะต้องรู้ จนบรรลุสมรรค ผล นิพพาน.

คุณพอจะสังเกตเห็นไหมเองว่า การที่ไม่ประสบความสำเร็จของเราใน เวลานี้โดยทั่วๆ ไป ก็คงจะอยู่ที่ เราไม่สามารถบังคับตัวเอง ให้ทำตามที่เราอยู่ ว่าจะต้องทำ. เช่นรู้ว่า ไข้เจ็บ ไม่ดี, เราก็ยังบังคับไม่ได้ มันก็ยังเจ็บอยู่; ก็แปลว่า มันขาดธรรมะประเภทหลัง, ประเภทที่เป็นเครื่องมือ. โดยเฉพาะ

สำหรับขรรษาธรรม ซึ่งมีเรื่องยาววนมาก มันก็ยิ่งลำบากที่จะบังคับตัวเองให้ทำในสิ่งที่เราตั้งใจว่าจะทำ; เพราะฉะนั้นขอให้สนใจให้มาก ในธรรมะประเภทที่เป็นเครื่องมือด้วย อีกอย่างหนึ่ง.

ในที่นี้ เราจะพูดถึง *ธรรมะที่จะต้องปฏิบัติ* ก่อน แล้วจะพูดถึง *ธรรมะที่เป็นเครื่องมือ* ที่หลัง. สำหรับขรรษาก็แปลว่าผู้ครองเรือน, คุณุสก็แปลว่าผู้ที่อยู่ที่บ้านเรือน; ก็มีเรื่องที่เขาบัญญัติไว้เฉพาะ เรียกว่า *“ขรรษาธรรม”*. แต่ขอเตือนว่า อย่าลืมว่าแม้เป็นเรื่องขรรษาธรรม มันก็มีความมุ่งหมายที่จะไปให้ถึงที่สุด ของธรรมทั้งหมดอยู่นั่นเอง; ทั้งที่เราได้พูดกันเมื่อวานนี้ ขรรษาก็เป็นเพียงขั้นหนึ่งในทุกขั้น ที่เราจะต้องปฏิบัติให้ถึง คือเป็นพรหมจารี แล้วเป็นคุณุสดี แล้วเป็นวนปรสดี แล้วก็เป็นสันยาตี. ถ้าเป็นขรรษาธรรม หรือเป็นคุณุสดี ที่ก็ไม่ได้อีก ก็หมายความว่า สอบไล่ในชั้นมัธยมศึกษาตก; แม้ว่าจะผ่านชั้นพรหมจารี ที่เป็นชั้นประถมศึกษามาได้ ก็มาตกที่ชั้นนี้; ดังนั้นจะต้องทำให้ดีที่สัปดาห์เหมือนกัน จึงจะผ่านไปถึงชั้นสุดท้าย. พอเรามองในลักษณะอย่างนี้จะพบว่า *ขรรษาธรรม* ก็เป็นเรื่องจำเป็นสำหรับผู้ที่จะไปนิพพาน.

ฟังดูแล้วก็น่าขัน หรือมันขัดแย้งกันกับที่เขาพูด ๆ กันอยู่ ว่าขรรษาธรรมไปทางหนึ่ง, จะไปมรรค ผล นิพพาน ก็ต้องไปอีกทางหนึ่ง; แล้วผมก็มาบอกว่าเป็นสายเดียวกัน เป็นเพียงลำดับขั้นของมัน. ฟังแล้วก็ขอให้เอาไปคิดดู; และอย่าจะพูดว่าถ้าเป็นขรรษาธรรมให้ดีไม่ได้ก็ไปนิพพานไม่ได้. และในการศึกษาในชั้นคุณุสดีนั่นเอง เป็นเครื่องมือที่จะส่งเสริมให้เรามีเรื่อง มีความรู้ที่จะไปนิพพานได้. เพราะว่าในชีวิตของคุณุสดีนี้ มันมีอะไรมา ล้วนแต่เป็นอย่างชนิดที่เรียกว่ารุนแรง หรือโศกโชน หรืออะไรทำนองนั้น มากพอที่จะทำให้รู้ว่าชีวิตที่น่าเสนาหา หรือน่าเบื่อหน่าย. ถ้าปล่อยไปกรรมธรรมตามมันจะเป็นอย่างไร?

เราต้องจัดการกับมันอย่างไร ? มันต้องทำให้ถูกต้องไปตั้งแต่ในชั้นเริ่มต้นที่สุดเลย ; เหมือนเราจะต้องเรียนให้ตั้งแต่นั้น ก ข, ก กา จึงจะเรียนในชั้นต่อไปได้ก็.

ในที่นี้เราจะพูดถึงตัว **พรวาธรรม** โดยตรง, แม้อย่างนั้นก็ยัง
อยากรแบ่งออกเป็นชั้น ๆ อีกเหมือนกัน : ชั้นต่ำ ๆ อย่างหนึ่ง ชั้นกลาง ๆ
ชั้นสูง ๆ สูงสุดอีกอย่างหนึ่ง.

คำสอนเกี่ยวกับพรวาธรรมที่เป็นขั้นต้น นั้น เป็นเรื่อง
ทำมาหากิน เรื่องสังคม ; นี่ก็แปลว่าในหลักพุทธศาสนายอมรับเรื่องทำมาหากิน
และเรื่องสังคมจะต้องทำให้ดีให้ถูก, เรื่องทำมาหากินเช่นก็อุตสาหกรรมประโยชน์ :—
มีความพากเพียร แสวงหาทรัพย์, — มีความสามารถในการรักษาทรัพย์, — สามารถ
ในการใช้จ่ายทรัพย์ให้ถูกต้อง และในการครองชีวิตที่พอคิ, — แล้วก็มีมิตรสหาย
ที่ดี, รายละเอียดของเรื่องเหล่านี้คุณหาอ่านได้จากหนังสือประเภทนั้น, เราไม่
จำเป็นที่จะต้องเอามาพูดกันให้เสียเวลาซึ่งมันมีอยู่น้อย.

ข้อกันเป็นผู้ที่ไม่เหลวไหลในการแสวงหาทรัพย์ ; พุทรวรรณ ๆ กันเป็น
เรื่องเดียวกันว่า ความสำเร็จในการแสวงหาทรัพย์นี้ ก็คือ ทำให้มีทรัพย์, ทำให้มี
เกียรติ, ทำให้มีเพื่อน. เขาให้หัวข้อไว้ ๓ หัวข้อว่า ทรัพย์ เกียรติ เพื่อนที่ดี ;
ถ้าใครทำได้ครบทั้งสามนี้ก็เรียกว่า คนนั้นก้าวหน้า สอบไล่ได้ในขั้นนี้. คุณอย่า
ทำเล่นกับ ๓ คำนี้ — คือทรัพย์สมบัติ เกียรติยศชื่อเสียง แล้วก็เพื่อนหรือสังคม
ที่ดี มีพร้อมหรือยัง ; ลองไปสังเกตดูเอง. ขยายจะพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือว่า
คำสอนประเภทนี้มันมีมาแล้วก่อนพุทธกาลด้วยซ้ำไป, หรือก่อนพระพุทธเจ้า
ก็มีการสอนที่คล้ายกัน หรือลงรอยกันไปได้ ; หรือแม้แต่ในศาสนาอื่นที่ไม่ใช่
พุทธศาสนาก็มีสอน แล้วมันถึงลงรอยกันได้. คุณไปศึกษา แล้วเปรียบเทียบดู
ตอนนั้น. อย่าได้ทะนงตัวไปด้วยความเข้าใจผิด ๆ ว่า พุทธศาสนาของเราไม่เหมือน

ใคร. ตีกว่าใครไปเสียหมด. ส่วนที่มันเหมือนกันทุก ๆ ศาสนานั้นก็มี ส่วนที่ผิดกันนั้นก็มี. แต่มันก็ไม่ได้ผิดกันมากมายนักจนถึงกับว่า หันหลังให้กัน, มันก็ไปในสายเดียวกัน มุ่งหมายอย่างเดียวกันอยู่ทั้งนั้น. โดยหลักใหญ่แล้ว ทุกศาสนาต้องการจะกำจัดความทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น ด้วยการทำความเห็นแก่ตัว อย่างนี้ทุกศาสนาขอให้ไปสังเกตด้วย.

ความเห็นแก่ตัวนั้นแหละเป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์ ทั้งโดยส่วนตัวบุคคลและโดยส่วนสังคม; เพราะฉะนั้นคำสอนในชั้นต้น ๆ เกี่ยวกับความเป็นพรวาสนั้นก็แตกต่างกันเลย จะเหมือนกันทุกศาสนาด้วยซ้ำไป, เพียงแต่คำพูดหรือคำหนึ่งส่อมนต่างกันบ้าง ซึ่งไม่ใช่ของสำคัญ.

ที่นี่ อยากจะพูดถึงสิ่งที่เรียกว่า “สังคม” คือสังขจัตปัญหาส่วนตัวของเรา, เรื่องทรัพย์สินสมบัติอะไรเหล่านี้เสียทีหนึ่ง แต่ก็ยังต้องขจัดปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับสังคม. ปัญหาเกี่ยวกับสังคม พระพุทธเจ้าท่านก็ได้ตรัสว่าเป็นหลักไว้เรียกว่า **ทิศหก**.

“ทิศหก” นั้นไม่ได้หมายถึงทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศเหนือ ทิศใต้, ไม่ได้หมายถึงตัวทิศท่านองนั้น แต่หมายถึงบุคคลประเภทหนึ่ง ๆ ที่ควรจะมาเปรียบกันกับทิศต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเรา. แล้วท่านก็ตรัสไปตามความเหมาะสมว่า ทิศเบื้องหน้า – ทิศเบื้องหลัง คู่หนึ่ง, ทิศเบื้องขวา – ทิศเบื้องซ้าย อีกคู่หนึ่ง, แล้วทิศเบื้องบน – ทิศเบื้องล่าง อีกคู่หนึ่ง; เป็น ๖ ทิศ พูดอย่างวิคฤ อย่างวิทยาศาสตร์ก็พูดได้ว่า มันเป็น radiation รอบตัว เหมือนกับรัศมีของดวงไฟนั้น มันมีรอบตัว. ข้างหน้าครึ่งหนึ่ง, ข้างหลังครึ่งหนึ่ง, ข้างซ้ายครึ่งหนึ่ง ข้างขวาครึ่งหนึ่ง ก็รอบแล้ว, ข้างบนครึ่งหนึ่ง ข้างล่างครึ่งหนึ่ง ก็รอบหมดเลย; ถ้าเป็นการทำอุกในทิศทั้งหมด ก็แปลว่าเราทำอุกหมดรอบตัวนั่นเอง.

ทิศเบื้องหน้าคู่กับทิศเบื้องหลัง ก็จำได้ง่าย ๆ ว่า ไท่แก่ บิฑามรรคา อยู่ข้างหน้า บุตรภรรยาอยู่ข้างหลัง; ก็ต้องประพฤติถูกต้องบิฑามรรคา, ประพฤติถูกต้องบุตรภรรยา เป็นกัน. อย่าได้จำกัดแต่เพียงว่าบิฑามรรคา, ควรต้องเอาญาติผู้ใหญ่ทั้งหมด พี่ บ้า น้า อา ลุง ท้า อะไรรู้ตาม จะต้องอยู่ข้างหน้า ต้องนึกถึงก่อน. บุตรภรรยาอยู่ข้างหลัง ก็จะต้องปฏิบัติต่อ ให้ถูกต้องด้วยเหมือนกัน.

ทิศเบื้องขวา เบื้องซ้าย. เบื้องขวาเขาถือว่าเป็นสำคัญกว่า หรือมีเกียรติกว่าเบื้องซ้าย ก็เลยเอาพวกครูบาอาจารย์ไว้ขวามือ, เอาเพื่อนฝูง มิตรสหายไว้ทางซ้ายมือ. ทำไมเอาครูกับเพื่อนมาไว้คู่กัน? ก็เพราะว่ามีเกียรติกกันมาก : ครูบาอาจารย์ช่วยเราในทางฝ่ายวิญญาณ, เพื่อนช่วยเราในทางฝ่ายวัตถุ. คุณต้องมองดูให้เห็นในข้อนี้ : เพื่อนนั่นคือผู้ช่วยทางวัตถุ แต่ครูบาอาจารย์เป็นผู้ช่วยในทางฝ่ายวิญญาณ. ฝ่ายลึก ฝ่ายจิตใจ มันก็เป็นเพื่อนในฝ่ายวิญญาณ. มิตรสหายธรรมเขาก็เป็นเพื่อนช่วยทางเรื่องฝ่ายวัตถุ จะช่วยด้วยแรง ด้วยเงิน ด้วยของต่าง ๆ ก็เลยเป็นฝ่ายวัตถุ หรือฝ่ายร่างกาย; เอาความหมายนี้เป็นสำคัญ. ถ้าเพื่อนของเราคนหนึ่งเกิดช่วยเราในทางฝ่ายวิญญาณขึ้นมา เราต้องจัดเขาไว้ในฝ่ายครูบาอาจารย์; พร้อมกับนั้นเขาก็เป็นเพื่อนในฝ่ายวัตถุร่างกายด้วย, อีกส่วนหนึ่งก็เป็นเพื่อนทางฝ่ายวิญญาณด้วย. เพื่อนคนหนึ่ง เพื่อนธรรมตาของเรา ถ้าเขาสามารถที่จะช่วยเหลือเรา, ก็คุ้มครองเราในเรื่องความดีความชั่ว บุญ บาป. อย่างนี้ก็ต้องจัดให้เขาเป็นอาจารย์ด้วย. อีกส่วนหนึ่ง ก็ยังเป็นเพื่อนผู้ช่วยในฝ่ายวิญญาณ. แต่ถ้ามันแยกทำหน้าที่กันเกิดขาด ครูบาอาจารย์ก็อยู่ข้างขวา, เพื่อนธรรมตาส่วน ๆ ก็อยู่ข้างซ้าย.

ถัดไป คือ เบื้องบน เบื้องล่าง. เบื้องบนนั่นคือ สมณะ หรือผู้มีคุณธรรมสูงกว่าระดับธรรมดาสามัญ. ส่วนข้างล่างนั่นคือบ่าวไพร่ กรรมกร

หรือพวกที่ด้อยกว่าเรา. เบื้องบนที่พูดว่าสมณะ หรือ สมณพราหมณ์ พระเจ้า พระสงฆ์ เป็นต้น นี่เขาไม่ได้เพิ่งเส่งไปในทางเป็นครูบาอาจารย์; ครูบาอาจารย์ อยู่ข้างขวาแล้ว. สมณพราหมณ์ อะไรพวกนี้ ยิ่งกว่าครูบาอาจารย์ ก็ถือเป็น ปุณฺณียบุคคลของส่วนรวมหรือของโลก. แม้เขาจะไม่สยบอะไรแก่เราโดยตรง เหมือนครูบาอาจารย์, เพียงแต่เขามีชีวิตอยู่ในโลกเฉยๆ เราก็ยังต้องบูชา ต้องเอาใจใส่ ต้องรับรู้. อย่างเช่น พระพุทธเจ้า พระอรหันต์ นี้ แม้ว่าท่าน จะไม่เคยเกี่ยวข้องกับเราเลย อยู่กันคนละยุคคนละสมัย อย่างนี้เรายังต้องรับรู้ ต้องบูชา.

ใจความสำคัญเรื่องนี้มีอยู่อย่างหนึ่งคือว่า การสอนชนิกที่ไม่ต้องพูด ไม่ต้องสอนมันก็มีอยู่; เพียงแต่เขามีอยู่เป็นหลักในโลกนี้ มีอยู่เป็นหลักสำหรับการ ที่จะประพฤติปฏิบัติตาม. คือเขาถือว่า เพียงแต่ได้เห็นพระอรหันต์เท่านั้น ก็เป็นการดียิ่งเสียแล้ว, แม้ไม่ได้พูดอะไรกันเสีย. นี่เขาเรียกว่าเป็น ปุณฺณียบุคคลประเภทหนึ่ง จัดไว้ข้างบน เบื้องสูง. ตรงกันข้ามกับเบื้องต่ำ คือ คนที่ด้อยกว่าเราในทางคุณสมบัติต่าง ๆ เช่น พวกลูกจ้าง พวกบ่าวไพร่ กรรมกร; พวกคนที่จนกว่า ด้อยกว่าอะไรอย่างนี้ เอาไว้ข้างล่าง.

คุณควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่า “ทิทังหน” นี้ให้ถูกต้อง เป็น บทเรียนบทใหญ่ของขรรษาธรรม; เพราะว่าถ้าทำผิดในหลักนี้แล้ว อื่น ๆ ก็จะพลอย ล้มละลายด้วย คือเรื่องกรรมหาทรัพย์สมบัติ การหาเกียรติยศชื่อเสียง การมีเพื่อน ฝูงที่ดี ก็พลอยล้มละลายไปด้วย. เพราะฉะนั้นเราจึงรู้เรื่องทิทังหน แล้วปฏิบัติ ให้ถูกต้อง ให้พอก็พอแล้ว; จะรวบรวมเอาธรรมะหมวดอื่นเข้าไว้ได้หมด. ผมจึงขอแนะธรรมะหมวดนี้ คือเรื่องทิทังหน; ก็ไปหารายละเอียดอ่านเอาเองจาก หนังสือประเภทนี้ เช่นหนังสือ นวโกวาท เป็นต้น. ในที่นี้กับบอกแต่ความ

หมายที่เป็นใจความสำคัญของคำนั้น ๆ รวมเรียกด้วยคำเพียงสั้น ๆ ว่า “ปัญหาทางสังคม”.

คุณไปเทียบกันดูว่า ปัญหาทางสังคม ตามที่คุณเข้าใจ มันเข้ากันกับ ปัญหาทางสังคม ที่มีอยู่ในพุทธศาสนาหรือไม่ ? การเล่าเรียน การสั่งสอนกันอยู่ในมหาวิทยาลัยนั้น เมื่อพูดถึงถึงปัญหาสังคม เขาหมายถึงอะไร คุณก็รู้; แต่เมื่อพูดถึงหลักพุทธศาสนาแล้ว ปัญหาสังคมเขาหมายถึงอย่างนี้. สังคมเบื้องหน้า – สังคมเบื้องหลัง, สังคมเบื้องขวา – สังคมเบื้องซ้าย, สังคมเบื้องบน – สังคมเบื้องล่าง. อะไรที่ต่ำกว่าเราแล้ว ก็สังเคราะห์เข้าไว้เป็นเบื้องบน, มีคุณธรรมหรืออะไรที่ต่ำกว่าเรา สูงกว่าเรา สังเคราะห์ไว้เบื้องบน, ต้องสังเคราะห์เจ้านายไว้เบื้องบนด้วย. สังเคราะห์ที่ต่ำกว่าเราไว้เบื้องล่าง. เอาผู้ที่ให้กำเนิดเรา มา มีหน้าที่ผูกพันที่เราจะต้องทดแทน สนองคุณ บุญคุณ นี้ไว้ข้างหน้า; คือ บิณฑบาตต้องนึกถึงก่อน ก็เพราะว่ามีบุญคุณ, มีพระเทพพระคุณที่ผูกพันก่อน บุคคลใด เราต้องนึกถึงก่อน.

เพราะฉะนั้นการที่วางหลักเรื่องทิศหกนี้ มันก็มีเหตุผล หรือมีความหมาย หรือมีเทคนิคอยู่ในตัว; ก็ขอให้สนใจให้ดี ๆ จะได้แก้ปัญหาทางสังคมได้หมดสิ้น; และความเป็นฆราวาสตามเรื่องราวของฆราวาสนั้น ก็จะเป็นไปอย่างถูกต้อง. นิยมเรียกมันว่าฆราวาสธรรมขั้นต่ำ ๆ. ยังมีธรรมะอีกหลายหมวด หรือหลายสิบหมวดก็ได้ แจกเป็นฝอยละเอียดออกไป, หรือว่าจัดกันอย่างนั้นที่ อย่างนี้ที่ แต่แล้วในที่สุด มันก็มาสำคัญอยู่ที่ปฏิบัติเรื่องทิศหกนี้ ให้ถูกต้อง, แล้วธรรมะหมวดอื่น ๆ จะง่ายดาย หรือพลอยถูกต้องไปโดยอัตโนมัติ. ขอให้สนใจเรื่องทิศหกเป็นพิเศษ.

ที่นั่นมาถึง พรวาสธรรม ที่เขียนขึ้นสูงไปกว่านั้น ซึ่งจะเรียกว่าชั้น
กลาง ๆ หรือชั้นสูงสุด. ในสองชั้นนี้จะขอพูดในคราวเดียวกันเสียดีกว่า ว่า
ชั้นสูงสุดนั้นมีถึงสี่เรื่อง มรรค ผล นิพพาน ด้วยเหมือนกัน; ลดต่ำกว่า
นั้นลงมากเป็นชั้นกลาง ๆ; ก็ยืมพรวาสกลุ่มหนึ่ง ไปเล่าเหตุผลพระพุทธรเจ้า
ขอให้ช่วยบอกธรรมะที่เป็นประโยชน์แก่อุทิศแก่พวกพรวาสที่ครองเรือน ที่เฝ้า
อยู่ด้วยบุตรภรรยา. พระพุทธรเจ้าท่านได้ตรัสว่า ธรรมะที่เฝ้าด้วยสัญญา
เป็นประโยชน์แก่อุทิศแก่พรวาสตลอดกาลนาน. เรื่องสัญญาคือเรื่องไม่มีตัวตน
เรื่องว่างจากตัวตน; พรวาสพวกนั้นเขาถือว่า มันสูงเกินไปสำหรับพวกเขา.
พระพุทธรเจ้าก็ตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นก็ลดลงมา เหลือธรรมะ ๔ ข้อ คือ : - มิสวาทา
มันคงในพระพุทธร. - ศรัทธามันคงในพระธรรม, - ศรัทธามันคงในพระสงฆ์,
- แล้วก็ศีลสมาธิจิต จินเป็นที่พักใจของพระอริยเจ้า. สี่ข้อนี้พรวาสเหล่านั้น
เขาก็ทูลขึ้นว่า นี่ก็สิ่งที่ปฏิบัติอยู่แล้ว. พระพุทธรเจ้าก็ตรัสอนุโมทนาว่า ก็ดี
อยู่แล้ว. คุณลองพิจารณาเรื่องนี้ดู ว่าเป็นเรื่องที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก ชัดเจน
อยู่อย่างนี้ ว่ามันเป็นอย่างไร.

พระพุทธรเจ้าท่านตรัสว่า เรื่องสัญญา เป็นประโยชน์แก่อุทิศแก่พรวาส
ตลอดกาลนาน; ถ้าเขามันสูงเกินไป ก็ลดลงเหลือ ๔ เรื่อง ที่เรียกว่า
“ปญญาภิสังขะ”. ปญญาภิสังขะ แปลว่า ท่อธารเป็นที่ไหลออกแห่งบุญ,
บางทีก็เรียกว่า ไสตาบัตติยังคะ - คือองค์ปฏิบัติที่จะช่วยให้เป็น ไสตาบัน.
ข้อปฏิบัติ ๔ อย่างนี้ มีข้อ ๒ อย่างคืออย่างหนึ่งเป็นท่อธารที่ไหลออกแห่งบุญ,
อย่างหนึ่งเป็นองค์ประกอบแห่งความเป็นไสตาบัน. ระดับข้อปฏิบัติขึ้นในเณร
มาไว้ตรงกลาง ๆ ระดับกลาง ๆ; แล้วจัตระดับสูงสุดได้แก่เรื่องสัญญา.

ข้อปฏิบัติที่เป็นระดับกลาง ๆ สำหรับผู้เป็นพรวาสก็คือ ธรรมะ ๔ ข้อ
นี้เรียกว่า “พุทธรยเวจจำปัสสัทธา” ความเชื่อที่แน่นแฟ้น ไม่หวั่นไหวคลอนแคลน

ในพระพุทธเจ้า, ธรรมอเวจฺจปโป สัทธา ความเชื่อที่ไม่อ่อนแอจนคลอนแคลนในพระธรรม. สังฆอเวจฺจปโป สัทธา คือความเชื่อที่ไม่อ่อนแอจนคลอนแคลนในพระสงฆ์. แล้วก็มีอริยกันตศีล คือศีลชนิกที่รักษาได้ดี จนเป็นที่พอใจของพระอริยเจ้า; นี่เป็นที่ไหลออกแห่งบุญ เรื่อยไป จนกระทั่งสูงขึ้นไป กระทั่งพร้อมที่จะเป็น พระโสดาบัน, คือผู้ที่เรวดถึงกระแสแห่งนิพพาน. ถ้าสูงไปกว่านั้นก็เป็นเรื่องบรรลุมรรค ผล นิพพาน. เราอยู่ตรงกลางก็หมายความว่า รู้จักพระพุทธเจ้าดี พระธรรมดี พระสงฆ์ดี จนแน่นแฟ้น, มีศรัทธา มีความเชื่อ มีความเลื่อมใสแน่นแฟ้น, ไม่อาจจะทำชั่วทำผิดอะไรได้ เพราะมีความเชื่อไม่อ่อนแอจน คลอนแคลนในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์; แล้วก็มีสุจฺนอยู่ด้วยกฎปฏิบัติ ที่ปฏิบัติอยู่ เป็นอริยกันตศีล ศีลบริสุทธิไม่มีที่ติ, ตัวเองก็ติตัวเองไม่ได้, คนอื่นมาดูแล้วก็ติไม่ได้ นี่เรียกว่าอริยกันตศีล.

ถ้าคุณเป็นฆราวาสก็ดูให้ดี ทำอย่างไรจึงจะเรียกว่า มีศรัทธาไม่คลอนแคลน ในพระพุทธ ในพระธรรม ในพระสงฆ์. เตียวนี้รู้ดีกว่า น้าระเวงหรือน้าอันทราย. ศรัทธาในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มันยังคลอนแคลน; แม้เขาจะประกาศว่าเป็นพุทธมามกะ เป็นอะไรอยู่ทุกเมื่อเชิวัน รับศีลรับสรณคมน์อยู่ทุกวัน มันก็วิ่งเต่ปาก; พอจะได้อะไรที่ถูกอกถูกใจหน่อย ก็ทั้งสรรดาคมน์ ไปเอาสิ่งนั้นก็ได้อีก หมายความว่าไปท้าวต่อหน้าพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ก็ได้. นี่เรียกว่ายังไม่แน่นแฟ้น ยังอ่อนแอจนคลอนแคลน. มันต้องเป็นถึงขนาดที่ว่า ยอมตายได้ ไม่ยอมเสียข้อปฏิบัติ หรือธรรมะไป จึงจะเรียกว่าไม่อ่อนแอจนคลอนแคลน. เตียวนี้เมื่อไรมาจ้าง มายั่ว มาล่อสักหน่อย ก็ทั้งพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ไปเอาสิ่งนั้นแล้ว, ไม่ว่าคนหนุ่มสาว คนเฒ่าคนแก่ ก็ยังเป็นอยู่อย่างนี้. ไปดูให้ดี มันก็มีอริยกันตศีลไม่ได้ ศีลก็ท่างพร้อย ลุ่ม ๆ กอน ๆ.

พรวาสธรรมที่เป็นระดับกลาง ก็คือแน่นแฟ้น มั่นคง ในพระรัตนตรัย, แล้วก็มี การปฏิบัติตัวอยู่ในลักษณะที่ว่า ตัวเองก็ตั้งตนตัวเองไม่ได้ ให้อำนาจตัวเองได้ เคารพตัวเองได้. เขาเป็นผู้ที่บำเพ็ญบุญอยู่อย่างสูงสุด แล้วก็มี ความก้าวหน้าเรื่อยไป พร้อมทั้งจะเป็นพระโสดาบัน. นี่ผมเรียกว่าพรวาสธรรมระดับกลาง.

พรวาสธรรมที่เป็นระดับสูง คือ สัจจะปฏิบัติสังยุตตะ-ธรรมะที่เนื่องเฉพาะด้วย สัจจะ, สัจจะ แปลว่าความว่าง; มันมีเรื่องมาก วัฏพอกันโดยละเอียดอีกที. คราวนี้จะบอกให้รู้ว่า สัจจะคือความว่างในจิตใจ ที่ว่างจากความรู้สึกว่าตัวเรา หรือของเรา. ความรู้สึกประเภท *egoism* นี่คือการรู้สึกที่เป็นตัวเป็นตน; ที่มันเนื่องอยู่กับตัวคนนี่ ก็เรียกว่าของตน. จะเป็นพรวาส หรือ เป็นบรรพชิตก็ตาม มีความทุกข์อย่างลึกซึ้งอยู่ ก็ช่วยอำนาจตัวตน หรือของตน นี่ทั้งนั้น. เพราะฉะนั้นพรวาสก็ทุกข์มากอยู่ด้วยเรื่องตัวตนของตน จึงเป็นการสมควรที่จะต้องบรรเทาเสียบ้าง.

พระพุทธรูปเจ้าจึงตรัสว่า เรื่องสัจจะนี้เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง เกือบตลอดพรวาสตลอดภพมาน. ท่านเสนออย่างนี้ชาวบ้านกลุ่มนั้นไม่เอา ว่าสูงเกินไป; แต่พอบอกให้ลดลงไปกว่านั้น ก็ปฏิบัติอยู่แล้ว; อย่างนี้ก็ไม่มีความไปไหน นอกจากจะต้องปฏิบัติเรื่องสัจจะต่อไปเท่านั้น; ถ้าไปทางอื่นมันก็ไม่ดี.

เขื่อนนั้นมาเข้าใจกันเสียว่า เรื่องนี้สูงเกินไปไม่ต้องเขามาสอนพรวาส; ผมก็เคยถูกห้าม. ผู้หลักผู้ใหญ่เคยห้ามว่า อย่าเอาเรื่อง อนัตตา สัจจะ มาสอนชาวบ้าน มันสูงเกินไป; บางคนก็เขาสบายใจมากว่า ผมเอาเรื่องที่สูงเกินไป มาสอนชาวบ้าน – เช่นเรื่องจิตว่าง ก็ถูกขัดบ้าง ถูกห้ามบ้าง. แต่ผมก็พยายามทำ

ให้คิดสัก ให้ตรงตามที่พระพุทธเจ้าท่านแนะไว้ ว่าฆราวาสก็ควรจะมีความรู้เรื่อง
บุญญา หรือเรื่องจิตว่างนี้ตามสมควรที่ฆราวาสควรจะมี, มันจะได้บรรเทา
ความทุกข์ยากลำบาก ทางจิตทางใจ. เพราะว่ามีความจริง หรือข้อเท็จจริง
อยู่อย่างหนึ่งว่า คนเรามีความทุกข์อย่างร้ายแรงเนื่องมาจากความดี, ยึดมั่น
ถือมั่น ในความดี. อย่างคุณสอบไล่ตก มีความรู้สึกเป็นทุกข์มาก นี่ก็เพราะ
เรายึดมั่นในเรื่องจะสอบไล่ได้ หรือความดี. หรือว่าไม่ได้อะไรตามที่หวังไว้
ในทางฝ่ายดี ฝ่ายสูงแล้ว ก็ต้องเสียใจเป็นทุกข์. บางคนไปทำลายตัวเองด้วย
การฆ่าตัวตายก็มี. เมื่อเป็นอย่างนั้นแล้ว เรื่องอื่นมันช่วยไม่ได้ นอกจากความรู้
เรื่องบุญญาจึงจะช่วยได้.

บุญญา จะช่วยเด็ก ไม่ให้เด็ก ๆ ต้องร้องไห้ เมื่อสอบไล่ตก, ช่วย
ผู้ใหญ่ไม่ให้ร้องไห้เมื่อผิดหวังในเรื่องที่หวังไว้มาก ๆ. พระพุทธเจ้าท่านทรงเห็น
อย่างนี้จึงได้ยกเรื่องบุญญาขึ้นมา ว่าเป็นเรื่องเกื้อกูลแก่ฆราวาสตลอดกาลนาน.
เราก็อ่านไปศึกษาเรื่อง อนัตตา เรื่องบุญญา กันอีกทีหนึ่ง โดยละเอียด.
เดี๋ยวนี้เพียงยกมาให้เห็นว่ามันเป็นสำคัญกันอยู่อย่างไร จะได้ครบชุด. ฆราวาส-
ธรรมอย่างต่ำ สรุปไว้ถึงเรื่องศีลหก, ปฏิบัติให้ถูกต้องเกี่ยวกับสังคม.
สูงขึ้นไปถึงเรื่องบุญญาภิสังขาร โสตามัตตียังกะ. สูงสุดก็คือเรื่อง
บุญญา. ^๕ เป็นฆราวาสธรรม.

เรื่องบุญญา เป็นเรื่องบรรลุมรรค ผล นิพพานโดยตรง. คนพวก
หนึ่งก็จะคิดว่า ไม่ใช่เรื่องของฆราวาส; ผมก็มีที่อ้างในพุทธภาษิต ใน
พระไตรปิฎกมีชัดอยู่อย่างนั้น. คุณจะได้เอาหรือไม่ถือเอาไปศึกษา. ถ้าอ้าง
หลักพระพุทธภาษิตมันก็มีอยู่ในพระไตรปิฎก อย่างนั้นแหละ. ที่นั่นถ้าเอาเหตุผล
ส่วนตัวกัน ก็ไปศึกษา. เมื่อฆราวาสพร้อมเป็นไฟอยู่ก็ต้องมีน้ำมาดับไฟ ซึ่งไม่มี

อะไรที่คิดไปว่า เรื่องไม่เกิดขึ้นอีกนั้น : เพราะฉะนั้น มรณานุสสติจะต้องมีความรู้เรื่องไม่ยดมนถอมน หรือว่างจากความยดมนถอมน ที่เรียกว่า สุกขัญตา; แล้วก็มีจิตว่างชนิดนี้อยู่พอสมควรกับความเป็นมรณานุสสติ ก็จะเป็นมรณานุสสติที่มีความทุกข์ และน่าบูชา, เป็นมรณานุสสติที่ดีที่สุด น่าบูชา.

ขอให้เข้าไปฝึกด้วยเหตุผลของตนเองอีกทีหนึ่ง คือในพระบาลีที่อ้างไว้ก็มี เหตุผลก็เห็นอยู่จริงอย่างนั้น ก็ถือปฏิบัติได้. แต่ถ้าว่าโดยที่เห็นแล้ว พระพุทธเจ้าท่านสอนให้เอาเหตุผลของตัว อย่าไปเชื่อว่ามีอยู่ในบาลี เพราะใครเขียนเล่มเข้าไปเมื่อไรก็ได้; ขอให้ใช้ความเห็นอย่างแจ่มแจ้งของตัวเองเป็นเครื่องตัดสินใจ.

วันนี้เราพูดกันถึงมรณานุสสติโดยทั่วๆไป มรณานุสธรรมชั้นต่ำๆ-กลางๆ-สูงๆ. มีอยู่เป็น ๓ ชั้น ตามระดับอย่างนี้ ก็หมดเวลาที่เราจะพูดกันได้ในวันนี้. ขอให้ถือเอาไว้ เป็นหัวข้อที่จะพูดในรายละเอียดเฉพาะเรื่องๆ ต่อไปในวันหลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือเรื่องสุกขัญตา. ที่นี้เหลืออยู่เรื่องธรรมะประเภทที่เป็นเครื่องมือ ที่จะทำให้อุปนิสัยถึงจุดมุ่งหมายนั้นมันอีกพวกหนึ่ง เขาเรียกว่า “มรณานุสธรรม” โดยตรงเหมือนกัน; มีธรรมอยู่ ๔ ข้อเรียกว่า สัจจะ ทมะ ชนติ จาคะ ๔ อย่างนี้ก็เอาไว้พูดในวันต่อไป.

สำหรับวันนี้ พอกันที เพราะว่าหมดเวลาเพียงเท่านั้น.

อึ้งหะ ฮอญเมบี ปุจตุสสุ
ยที สจจุชา ทมา จาคา

ปฏู สมมเพราทมณ
ชาเตยยา ภัญโยธ วิชชติ.
(สคณ: ถ. ๑๕/๓๑๖/๘๕๕.)

เบญท่ำลลงตามสมณพราหมณ์ทั้งหลายเหล่าอื่นคนบ้าง ถ้าจะมีธรรม
ในโลกนี้ (สำหรับพราหมณ์) ที่ยังไปคิดว่า ดีอะไร ทมะ จาคะ บัณเฑ?